

Eleştirel Ve Toplumcu Gerçekçi Bir Çözümleme: Esir Şehrin İnsanları

A Realistic Analysis Of Critical And Communal: The People Of Occupied City

Derya KARAOSMANOĞLU

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yeni Türk Edebiyatı,
ddkaraosmanoglu@gmail.com, Eskişehir/Türkiye

ÖZET

Kemal Tahir'e dair eleştirel gerçekçilikle ilgili çözümlememiz, eleştirel gerçekçiliği postmodernizm yenilikçiliğiyle karşılaştırmakla yetinip, eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki ilişkiyi ele almadıkça ister istemez eksik kalacaktır. Kuşkusuz, bu incelemede, toplumcu gerçekçiliğin bütün sorunlarını ele almamız mümkün değildir. Bu yüzden, özellikle bu iki gerçekçilik türü üzerinde duracağız ve toplumcu gerçekçiliğin, sadece günümüzdeki eleştirel gerçekçiliğin geleceğiyle ilgili yanlarına değineceğiz.

İlkin, eleştirel ve toplumcu gerçekçilikte perspektif sorununu ele alalım. Toplumcu gerçekçiliğin perspektifi, elbette ki, toplumculuğu kurma mücadelesidir. Bu perspektifin biçimi ve özü toplumsal gelişme düzeyine ve konuya göre değişecektir. Önemli olan nokta, eleştirel gerçekçilikte olduğu gibi sadece toplumculuğu benimsemekle yetinilmemesidir. Toplumculuk eleştirel gerçekçilik çerçevesi içinde de benimsenebilir. Fakat toplumculuğun açıkça onaylanması eleştirel gerçekçi edebiyat alanındaki başlıca örneklerin bir özelliği değildir. Üstelik böyle bir benimseme, bir bakıma soyut kalacaktır çünkü eleştirel gerçekçi bir yazarın toplumculuğu betimlemeye kalktığı durumlarda bile, bu betimleme ister istemez dışarıdan yapılmış bir betimleme olacaktır.

Demek ki, aradaki önemli ayırım budur. Toplumcu gerçekçilik eleştirel gerçekçilikten yalnız somut bir toplumcu perspektife dayanmasıyla değil, aynı zamanda bu perspektifi toplumculuğu kurma yolunda çalışan güçleri içeriden betimlemesiyle de ayrılır.

Anahtar sözcükler: Kemal Tahir, toplumcu gerçekçilik, eleştirel gerçekçilik, Esir Şehrin İnsanları.

ABSTRACT

Our analysis of critical realism about Kemal Tahir, critical realism of postmodernism and have not only with innovation, addressing the relationship between critical and socialist realism inevitably will remain incomplete unless. Of course, in this review, we address issues for communal realism, it is not possible for all. For this reason, we're going to concentrate on these two particular type of realism and socialist realism, just the sides about the future of today's critical realism.

At first, the problem of critical and realistic perspective take the communal. Socialist realism perspective, absolutely, is the struggle to establish communal. This is the essence of social development level and perspective of format and will vary by subject. The important point is that it is not enough to just adopt communism as it is in critical realism. The theory of socialism within the framework of critical realism also acceptable. But the explicit endorsement of socialism is not a feature of the major examples of critical realistic literature. Moreover, such an adoption, in a way, it will remain a critical realist author's abstract because of the bonds to describe even in cases where this description will not necessarily be an externally described description.

So that's the important distinction. Socialist realism based on a communal perspective critical not only unrealistic concrete, at the same time it is also distinguished from the inside by describing the forces that work in this perspective to establish socialism.

Keywords: Kemal Tahir, socialist realism, critical analysis, The People Of Occupied City.

1. GİRİŞ

Toplumcu gerçekçilikte toplumcu düzen, toplumculuğa yakınlık duyan birtakım eleştirel gerçekçi yazarların yaptığı gibi kapitalist düzenin bir karşıtı ya da bu düzenin çelişkilerine karşı bir sığınak olarak değil, bağımsız bir varlık olarak görülür. Daha da önemlisi, toplumculuğu kurmaya çalışan toplumsal güçlerin ele alınışıdır; bilimsel toplumculuk, ütopyacı toplumculuktan nasıl bu güçleri bilimsel bir şekilde ortaya çıkarma amacını gütmekle ayrılırsa, toplumcu gerçekçiliğin belirgin özelliği de yeni bir toplum düzenini kurmak için gerekli olan insan niteliklerini bulup çıkarma

amacını gütmesidir. Eski düzene karşı başkaldırı-ş-eleştirel gerçekçilikle toplumcu perspektifin birbirine yaklaştığı nokta-bu çok daha köklü yönelim içinde ikinci derecede bir önem taşır. Perspektif, gördüğümüz gibi, edebiyatta belirleyici bir rol oynadığına göre, bu ayrımlar toplumcu gerçekçiliğin üslubu bakımından hiç de önemsiz değildirler.

Öne sürdüğümüz birinci ayrımı, toplumculuğun dışarıdan değil de içeriden betimlenmesini daha ayrıntılı bir şekilde ele alalım. Burada, insan yaradılışının ille de üstünkörü ve derinlemesine kavranışı arasındaki ayrım kastedilmemektedir. Örneğin Hasan Ali Toptaş gibi yazı ustaları kişilerini her zaman dışarıdan görmüşlerdir. Aslında, yerdikleri dünyanın bütün o öznel karmaşıklıklarına girmekten kaçınmaları başarılı bir yergi tipolojisinin önkoşuludur. Bizim karşı çıktığımız nokta şudur: Bir yazar “dış” yöntemle bireyin kişisel çelişkilerine dayanan bir tipoloji elde eder, bu temele dayanarak da bunlara daha geniş bir toplumsal anlam vermeye çalışır. “İç” yöntem ise toplumsal çelişkiler ortasında bir Arşimed noktası bulmaya çalışır ve bundan sonra tipolojisini bu çelişkilerin çözümlenmesi üstüne kurar.

Birçok gerçekçi yazar her iki yöntemi de kullanır, ayrıca her iki yöntem aynı sanat eserinde bir araya gelebilir. Kemal Tahir bunun bir örneğidir: Kemal Tahir’in halktan kişileri içeriden, soylu ve orta tabaka kişileri dışarıdan incelenmişlerdir. Kemal Tahir belki de aşırı bir örnek olmakla birlikte, bu olayın toplumsal kökenlerini incelemek istiyorsak bizim için çok aydınlatıcı bir yazardır. Elbette her yazar kendi toplumsal yaşantısının dayandığı sınıfı içeriden yansıtmaya eğiliminde olacaktır. Bütün öbür sınıflar ise dışarıdan ele alınacaktır. Ama bunun da sadece bir genelleme olduğunu unutmamalıyız: Kemal Tahir’in dünya görüşü Türk köylüsünün dünya görüşüne çok yakındır ama kendisinin toprak sahiplerini ve soylu sınıfın bir kesimini içeriden yansıttığı da açıkça ortadadır:

Tam ayrılırken en önemli şeyi hatırlamış gibi ciddileşti: “Doğurmak üzere olan bir kadınla savaş meydanlarından geçerek hiçbir yere gidemezsiniz yavrum!” dedi. Kâmil Bey kendisine, “yavrum” denilmesini hiç sevmezdi. Somurttu. “Ümittir ki bu kargaşalık uzun sürmez. Birkaç aya varmadan atarız bir lüks gemiye sizi bebekle beraber... Yallah!” Bunları söylerken yaramaz bir çocuğun suçunu bağışlıyormuş gibi omzunu okşuyordu (Tahir, 2008: 11).

Öte yandan, ancak kaba bir toplumbilim anlayışı sınıf yapısını dural bir şey olarak görür. Sınıf yapısı, söz konusu toplumun geçmişini, bugününü ve geleceğini içeren devingen bir şeydir. Çoğu yazar kendilerine en yakın yaşantı dünyasını içeriden, bu dünyanın geçmişini ve geleceğini (eğer bu dünyanın geleceğinin şimdiki zamandan değişik olacağı yolunda birtakım belirtiler varsa) dışarıdan yansıtmaya eğilimi içindedir. Aslında, büyük gerçekçi yazarların içeriden kavradıkları dünyanın genişliği yazara göre değişir. Kemal Tahir, kendisine en sevimsiz gelen kişilerin bile iç dünyalarını yansıtmakla, kuşkusuz bu yolda en başarılı adımı atmıştır:

Biraz önce emir erimi uyandırıp yukarıdan tabancamı getirttim. Saat gecenin üçü... Hayır! Üç on beş... Yedi aydan beri üçüncü defadır ki bu isteği önleyemiyorum. Zavallı, Mehmet oğlu Mehmet, bakıyor yüzüme anlayamadan... “Bir yaramaz iş mi var teğmenim?” diye ürkek soruyor! Söyler misiniz komutanım, bunca zaman beraber bulunduk. Ölüm karşısında debelendik, bu kadar güçsüz müyüm ben?.. Kaltaban mıydım bu kadar?.. (Tahir, 2008: 32).

Bütün bunları hesaba katarak geçmişteki olayların dışarıdan bakılarak çizildiğinde de büyük ölçüde bir sahicilik kazanabileceği ortadadır. Başka yerde olduğu gibi, edebiyatta da bugünü eleştirel açıdan anlamak geçmişini anlamının anahtarıdır. Gelecek konusunda bunun ille de böyle olması gerekmez.

Toplumcu gerçekçilikte ise toplumculuğun temelindeki dünya görüşü geleceği anlamak amacını güttüğü için, bu geleceği hazırlayan insanlar, ister istemez, içeriden bakılarak çizileceklerdir. Böylece, toplumcu gerçekçiliği eleştirel gerçekçilikten ayıran ilk özellik daha çok ortaya çıkmış olur. Toplumcu gerçekçilik, bütün güçlerini yepyeni bir geleceği kurmaya adanmış, ruh ve ahlâk yapılan bu özellikleriyle belirlenen insanların içeriden yansıtmaya yeteneğindedir. Birçok eleştirel gerçekçi yazar bu engeli aşamamışlardır, bu başarısızlığın örnekleri Kemal Tahir’in Kâmil Bey’inden öteki toplumcu gerçekçi birçok yazarın kahramanlarına kadar uzanır. Kâmil Bey’in çocukluğu ve gençliği

gerçekten ustaca betimlenmiştir. Kâmil Bey'in toplumcu döneminin ele alınışı da, özellikle millî mücadele ruhunu anlatan sahneleri, yer yer başarılıdır. Fakat Kâmil Bey'in vatanperver, yeni toplumcu bilincini betimlemek Kemal Tahir'in yeteneklerini aşan bir iştir:

Gerçek mi komutanım, böyle değil miydin ben? Böyle değildiysem ne oldu bana? Ne oldu bize? Nasıl göze alabiliyorum böyle sefil bir ölümü? Vatan yolunda dövüşürken ölmek neden geçmedi benim elim? Şimdi bir şeyler yapılmaz mı? Ben hiç mi bir işe yaramam? Bir işe yaramak için beklemek gerek... Bunu göze alamıyorum! Bitmeli bu iş, bir ayak önce... Bunu anlıyorum. Ölçüp biçtim, beklemek imkânsız... Fakat komutanım, gene de kolay değil kendini öldürmek! Hele bu sabah yağmurdan sonra ortalık ne kadar güzeldi. Bunu, geceyi uykusuz, bunaltılı geçirenlerden başkaları hiç bilmez. Kendini öldürenlere “Delirdi.” derler. Ah keşke delirebilsem... Ölümünden korkmadığımı gördünüz, komutanım; ben ölmekten korkuyorum. Yani, öldükten sonra da bu acılar sürerse diye ödüm kopuyor! Acı çeken gövde mi, ruh mu? Bunu kesinlikle bilmek ne büyük mutlulukmuş! (Tahir, 2008: 33).

Bunun nedenini yeni toplumcu perspektifin somut niteliğinde aramak gerekir. Daha sonra somutluğun gerçekleştirilmesi sorununu ele alacağımız için, belki de “somut” sözüyle ne demek istediğimi burada açıklamak yerinde olur. Somutluk, toplumun bir bütün olarak gelişmesinin, yapısının ve ereğinin bilincini kapsar. Kuşkusuz, büyük eleştirel gerçekçiler zaman zaman toplumu bütünlüğü içinde yansıtmayı başarmışlardır. Ancak eleştirel gerçekçiliğin tarihinde, yazarın ele aldığı gerçekliğin tarihsel niteliğini hemen hemen hiç fark etmediği önemli bir dönem vardır (Walter Scott'tan önce). Bu dönemde büyük bir sarsıntı geçiren on dokuzuncu yüzyıl tarihselliği bile oldukça şüpheliyen eleştirel gerçekçiliğin tarihsel açıdan en çok yanıldığı yerler -Balzac ve Tolstoy'un eserlerinde olduğu gibi- özellikle dünyayı en geniş ve yoğun bir şekilde ele aldığı yerlerdir (Lukacs, 2000: 111). Bununla birlikte, eleştirel gerçekçilik insanı gerek toplumsal bir varlık olarak, gerek tarihsel rolü bakımından kavramakta, yer yer, şaşırtıcı bir başarı göstermektedir.

Toplumculuk perspektif, yazarın toplumu ve tarihi olduğu gibi görmesini sağlar. Bu da edebî yaratıcılıkta oldukça yeni ve verimli bir çıkış açar. Bu durumu daha iyi anlamak için, şu iki noktaya bir göz atalım. Toplumcu gerçekçilik gerçek bir durumdan çok bir olabilirliktir; bu olabilirliğin gerçekleşmesi ise karmaşık bir iştir. Sadece toplumcu akıma katılmak, bu iş için yeterli değildir. Bir yazar bu yoldan yararlı şeyler öğrenerek birtakım düşünsel ve ahlâksal sorunların bilincine varabilir. Fakat gerçekliğin bu “sahici bilincine” uygun düşecek bir estetik biçim bulmak, hiç de daha kolay değildir:

„Büyük güçtür, eski başbuğların yerine yeni başbuğları koyabilmek... Yeni başbuğlardan emir almak, bunları hiç duraklamadan uygulamak... Emri kimin verdiği değil, emrin ne dediğine bakmaktan gelir bu olgunluk... Bir milletin yaşamak gücü bence bu özelliştir. Ancak böyle özelliği olan toplumlar, en ölü sanıldıkları sıralarda kalkıp dirilirler. En umulmaz direnci gösterirler... Böyle toplumlardan en durgun sıralarında en keskin tepkiler beklemeli... Bugün 1920 yılı Mart ayındayız! İşte size güvenle söylüyorum. Anadolu'nun tepkisi bizim Loyit Corc gibi, Amerika'nın Vilson'unu, Fransa'nın Klemanso'sunu, İtalya'nın Orlando'sunu da yüzlerce danışmanlarıyla beraber şaşırtacaktır. Savaşın sonra, galip devletlerin bu ünlü diplomatlarca kurulduğu sanılan düzeni siz alt üst edeceksiniz!.. (Tahir, 2008: 47).

Öte yandan, doğru bir kuramsal yaklaşımla doğru bir estetik (yani bir tipoloji yaratma) çoğu zaman örtüşebilse bile, kullanılan yöntemler ve elde edilen sonuçlar aslında özdeş değildir. Bu rastlantı her ikisinin de aynı gerçekliği yansıtmamasından ileri gelir.

Toplumsal ve tarihsel gerçekliğin doğru bir estetik açıdan ele alınması gerçekçiliğin önkoşuludur. Doğru ya da yanlış, dünyanın sadece kuramsal bir şekilde kavranışı ancak tümüyle uygun estetik kategorilere dönüştürülürse edebiyatı etkileyebilir. Kuramın doğru olup olmaması önemli değildir çünkü bir yazar için hiçbir kuram, hiçbir kavramsal bilgi genel bir kılavuz olmaktan öteye gidemez. Aradaki ilişki dolaylı, diyalektik bir ilişkidir, yanlış ya da eksik bir kuram bile, bu yüzden, verimli

bir kılavuz ilke olabilir.

Gerçeklik dural ve değişmez bir şey değildir; gerçekliğin, araştıran için tükenmez bir özü vardır. Gerçeklik, tersine, sürekli bir değişim hâlinindedir ve bu değişim görmesini bilen göze belirli fakat hiçbir zaman basit olmayan bir doğrultu gösterir.

Gerçeklik, bir yandan yepyeni özleri durmadan ortaya çıkarırken eski özlerin de gözden kaybolmasına yol açar. Fakat araştıran özne, kendini gerçekliğin değişimine kaptırarak, önemi daha önce anlaşılmamış eğilimleri de bulup çıkarabilir. Yeni biçimlerin gelişmesi gerçekliğin bu etkin ve aralıksız araştırılmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu anlamda elbette sanatta bir ilerleme olduğu söylenebilir-fakat şunu da unutmamalı ki, bütün sanat eserleri, bu gelişmenin hangi evresine girerlerse girsinler, estetik bakımdan eşit ölçülerle değerlendirilirler. Schiller bu noktayı *Über Naive und Sentimentalische Dichtung* (Saf ve Duygulu Şiir Üstüne) adlı ünlü denemesinde belirtir. Yunan yazarlarıyla-örnek olarak aldığı Shakespeare ve Fielding gibi- modern yazarları karşılaştıran Schiller, modernlerin kadim eski yazarlardan çok daha başarılı bir şekilde ele aldıkları, bu başarının da toplumdaki ilerlemeyi yansıttığı sonucuna varır. Fakat Schiller bunu hiçbir zaman daha üstün bir estetik başarı ölçüsü olarak görmemiştir (Lukacs, 2001: 87).

İnsan gelişmesinin olanaklarını, bu gelişmeyi belirleyen yasaları daha iyi bilmek, yeni bir üslubun temeli olabilir, bu üslup da bu anlamda ve ancak bu anlamda sanatın gelişmesinde daha yüksek bir aşamayı gösterir. Toplumcu perspektif de doğru bir şekilde bilinip uygulandığında, yazarın hayatı daha önceki perspektiften, bu arada eleştirel gerçekçilik perspektifinden daha eksiksiz bir şekilde yansıtmasını sağlayabilmelidir. “*Esir Şehrin İnsanları*”nda bunun en güzel örneklerini görebilmekteyiz:

Bence... Bizans uyuttu bizi... Bu benim kişisel düşüncem... Belki yanlıştır. Çürümüş Bizans, Türk'ün canlı ruhunu bozdu, yumuşattı, nasıl derler, pelteleştirdi. Gerçek budur bence... Bu ne kadar gerçekse Türklerin çekildikleri Anadolu'da, kendilerinin gerçek fikirlerini tanımamış bir dünyaya karşı çıkacakları, el ele, gönül gönüle verip direnecekleri de o kadar gerçektir. Uzun yıllar Anadolu insanların arasında yaşadım. Cevherinizi inceledim. Dayanışma geleneğiniz var. Zümreler arasındaki uçurumları er geç kapatacaksınız. Türkler sık sık, kolayca yer değiştiriyorlar. Tarihte bu böyle... Yeni yerlerine rahatça yerleşiyorlar. Orasını savunmaya hazırlanıyorlar. Ben bunu, özellikle Rumeli göçmenleriniz için söylüyorum. Sizin başka bir özelliğiniz de karanlıktan çıkıp başınıza geçenlerin kimliğini aramamanız, onları hemen hiç yadırgamamanızdır. Çok önemli bir millî özelliktir bu, pek büyük bir güçtür (Tahir, 2008: 46).

Toplumcu gerçekçiliğin toplumun bütünlüğünü yansıtmaya kaygısı, bu sanat anlayışının tek üslup özelliği değildir. Bu, eleştirel gerçekçiliğin bile bir üslup özelliği değildir. Fakat toplumcu gerçekçilik böyle bir bütünlüğü gerçekleştirilmeye elbette eleştirel gerçekçiliğin verdiğinden daha çok önem vermektedir. Fakat bunu sanatta gerçekleştirme süreci bu yüzden daha az karmaşık olacak demek değildir. Eleştirel gerçekçilikte, Kemal Tahir örneğinin de gösterdiği gibi, bilimsel incelemeler için daha uygun olan belgesel bütünlük düşüncesi bu sanat görüşünün içerdiği belli birtakım sorunların sonucudur:

Anladım! Musul deyince anladım. Sör Henri dostumuz, belki sonunda büsbütün zarar ederiz diye düşündü. Geçende ben etmişim sözünü, laf arasında yeri geldi de... “Çaresi?” dedim! “Buluruz!” dedi, Allah razı olsun! Toprakların kimde kalacağı belli değilmiş. Bakarsın işler uzar, büsbütün karışır. Hem de karışacağına şüphelen olmasın, ben Anadolu'da başkaldıran İttihatçı eşkiyaların gidişatını hiç de iyi görmüyorum. Bilmediğimiz bir sebep yoksa değerini de bulursak satalım gitsin! Orayı satar, burada alırsın! İstanbul'un hali berbat... Yüyük taşı sayılacak hanlar, apartmanlar yok pahasına el değiştiriyor. Belli bir geliriniz olur!.. Ne verdi Sör Henri dostumuz, sen ne istedin? Birden canlanmış, pazarlık bağlamaya hazırlanan at cambazlarına benzemişti (Tahir, 2008: 55).

Toplumcu gerçekçilikte de buna benzer, hatta daha büyük sorunlar olduğunu görmekteyiz. Sanatta bütünlük ülküsü, şüphesiz, sadece hayatın belli bir bölümüne uygulanabilecek yönetici bir ilke, bütünlüğe bir yaklaşma olmaktan öteye gidemez. Kuşkusuz, bir sorun ancak bütün yönleri, bütün bağlantıları ve bütün belirleyici öğeleri saptanıp incelendiği zaman tümüyle anlaşılabilir. Bu gereklilik, derinliğin, yoğun bütünlüğün her zaman yaygın bütünlükten önce geldiği edebiyatta daha da önemlidir.

.Bütün bu söylediklerimiz eleştirel gerçekçilikle toplumcu gerçekçilik arasında aslında bir ayırım yokmuş izlenimini verebilir. Oysa aradaki benzerliklere rağmen, önemli nitel değişiklikler vardır. Bu değişiklikler, toplumcu gerçekçiliğin tanımı gereği içerdiği somut perspektifin ve “doğru bilinç”in sonuçlarıdır. Bu perspektif, yazarın, bireyin ve toplumun yaşayışını başka yerde bulamayacağı bir açıdan daha iyi bir şekilde anlamasını sağlar. Ayrıca, gerçekliğin doğru bir şekilde bilinmesi kuram ve uygulama arasındaki alışverişi de hızlandırır ve insana kendisiyle ilgili yeni bir bilinç kazandırır: İnsan, doğası gereği, toplumsal bir hayvan oluşunun kaçınılmazlığının bilincine varır:

Kaçaklıktır. Olsun! Gitgide hiçbir utanç, hiçbir olay beni sarsmıyor. Dünya ile arama bir kara cüppeyi germeye uğraşıyorum! Mümkün mü? Göreceğiz! İnsanoğlu gücünün yetmeyeceğini kestirdiği yerde çabalarsa alçaklık eder. Önceleri, bu kılıkla sokağa çıkmayı göze alamıyordum. Bavulda taşıyordum, tekkelere giderken bu ıvırı zıvrı... Bir ara, memleketten büsbütün basıp gitmeyi düşünmedim değil... Çekersin tetiği pırr der uçarsın! Gücüm yetmedi. Ölmeye gücüm yetmedi de inanır mısınız, bu kılıkla sokağa çıkmaya yetti. Şimdi rahatım!.. Elimi göğsüme götürüp bir hu çekiyorum yüreğinden... “Derviş baba” diyorlar, seviniyorum. Tarikatlar üzerinde durdunuz mu az çok?.. (Tahir, 2008: 69).

Yeni biçimler ancak insan bilincine yeni görüngüler (gözlenebilen olaylar) girdiği zaman ortaya çıkar. Söz gelimi, Kemal Tahir’in eserleri, savaşla ilgili bilimsel incelemeler değil; kahramanlarının kişisel yazgısını tipik bir yazgı düzeyine yükselten, savaşın bütünlüğünü tipik, fakat yaşayan insanlar arasındaki somut ilişkilerde yansıtan romanlardır:

Haklısınız! Üzerine devrilip imparatorluğu, biz aydınlar mı ezdik, yoksa imparatorluk üzerimize devrilip bizi mi ezdi? Hasılı aynı kapıya çıkan çöküntünün hurdalarına benziyoruz. Zaferden sonra memleket bize bırakılmamalı... Bu ihanet olur... Bir an durdu. Gözlerinden tatlı bir şey geçti: Ne güzel! Anadolu, harbi kazanmaktan daha başka, daha büyük bir şeyler yapmak zorunda... Sözgelimi Tanzimat’ın, Meşrutiyet inkılabının yapamadığını... Bizim Meşrutiyet inkılabı, ileri bir hareket olduğu halde, neden memleketin bahtını değiştiremedi? Bir yerde okumuştum. Çünkü inkılabın temsilcileri halkın sahici ihtiyaçlarını bilmiyorlardı. Hareketi halka doğru götürmediler. İhsan, bana muharebelerden bir büyük söz getirdi. Bu hediyeyi yaşadıkça kalbimde taşıyacağım, çocuklarımla paylaşacağım, giderken onlara miras bırakacağım. İhsan bir gün bana: “Karıcığım, dedi, düşüne düşünene bak ne buldum. Meşrutiyet bu memleketi hürriyet getirmiş. Bu yüzde yüz... Hiç değil, ilk aylarda... ama bu hürriyeti, getirip kime teslim etmiş bilir misin? Hürriyeti dövüşerek elinden aldığı despot takımına... İşte bu sebeple İstanbul’daki hürriyet bayramını düşündükçe artık ağlayasım geliyor.” Ne kadar doğru değil mi? (Tahir, 2008: 188).

Toplumcu ve eleştirel gerçekçilik arasındaki bağlaşma ve bunun tarihsel gerekliliği üzerinde durulmadıkça bu iki akım arasındaki benzerliklerin sayımı da tamamlanmış olmaz. Bu bağlaşmanın kuramsal temeli toplumculuğun doğruluk kaygısıdır. Fakat eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki bağlaşma, aynı zamanda sanatın doğasının da bir gereğidir. Toplumcu gerçekçiliğin ilkeleri, gerçekçi ve yenilikçi akımlar arasındaki uyumsuzluk hesaba katılmadan saptanamaz. Geçmiş konusunda, toplumcu gerçekçiliğin kuramcıları bunun tam bir bilincine varmışlar, estetikte gerçekçiliğin üstünlüğünü kurmak için giriştikleri mücadelede büyük eleştirel gerçekçileri her zaman kendilerine en yakın savaş arkadaşları olarak görmüşlerdir. Fakat bu sadece kuramsal bir bağlaşma değildir. Bu yazarların eserlerindeki tarihsel kavrayış ve bu kavrayışı elde etmek için kullandıkları yöntemler bugüne ve yarına biçim verecek güçleri anlamamız için çok önemlidir. Bunlar çağdaş dünyadaki hayat ve yozlaşma arasındaki çatışmayı anlamamıza yardım ederler:

Bugün bu memlekette kibar yer yok, sevgilim, düşmanlara ırzlarını satanlar var. Biz de onların içine girecek değiliz. Sen olup bitenleri bilmiyorsun. Beni dinle ruhum, palavranın hiçbir çeşidinden hazzetmediğimi bilirsin! Sözlerimi sakın yanlış anlama! Bir vatan kaybetmek üzereyiz. Bu felakette öncelikle bizim gibi yaşayanların büyük suçluluğu var. Biz, bu toprakların nimetlerinden bol bol yararlanmışız! Sonra, bizi bolluk, zenginlik, sefihlik içinde yaşatanlara, bu uğurda asırlardır perişanlık çekenlere karşı hiçbir zaman vazifemizi yapmamışız. Bir vatan kaybediyoruz, karıcığım, bunun anlamını kavrayamadığına eminim. İnşallah, kavramana da meydan kalmaz. Ben Hindistan'ı, Siyam'ı, Mısır'ı, yani sömürgeleri hep dolaştım. Oralarda, yabancı üniformasıyla dolu, salonları, sarayları gördüm. İngiltere'de tanıdığımız subaylardan hiçbirisi, sömürgelerinde gördüklerime benzemiyordu. Londra'da insan olan bir binbaşı, Hindistan'da hayvan haline gelmişti (Tahir, 2008: 290).

Toplumcu ve eleştirel gerçekçilik arasındaki bağlaşma oldukça köklü temellere dayanır. Bunların en önemlisi, toplumcu sanatın özü gereği *ulusal* sanat olması önerisidir. Üzerinde durulması gereken noktaysa her ulusun geçirdiği evrim içinde kendisini belirleyen tarihsel koşulları yansıttığı gerçeğidir.

Her insan kendine göre kimliği olan bir toplumda doğar; gelişme yıllarında bu toplumun gelenekleri o insan üzerinde derin izler bırakır ve ona düşünen bir varlık olarak biçim verir. Büyük gerçekçi sanat eserleri de insan kişiliğine *ulusal* niteliğini veren düşünce ve duygu ortamını yaratmada payı olan başlıca etkenlerdir. Bir yazarın kendi ulusunun kültür mirasıyla bağları ne kadar yakınsa o yazarın-kendi toplumuna karşı çıkıp dengeyi düzeltmek için yabancı geleneklere başvurduğu durumlarda bile-eserleri o kadar özgün olacaktır.

Toplumcu gerçekçilikle ilgili hiçbir çözümlenme, bu akımı ilk dönemlerinde etkileyen toplumsal ve yazınsal yaşamdaki yozlaşmış ögeler ele alınmadıkça tamamlanmış sayılmaz. Alman dışavurumculuğu ve Fransız gerçeküstücülüğü olmasaydı Johannes R. Becher ve Bertolt Brecht ya da Paul Eluard ve Louis Aragon gibi yazarların toplumcu yazarlara dönüşmeleri düşünülemezdi bile (Lukacs, 2000: 118). Fakat sorunu daha yakından ele almak gerekir. Sözü ettiğimiz akımlara karşı çıkan birtakım güçler olmasaydı, bu yazarların yenilikçi başlangıçlarından sonra “birdenbire” toplumcu birer yazar olarak gelişemeyeceklerdi. Güç kaynaklarını, kuşkusuz, hem kendi kişisel yaşantılarında hem de kendi yurtlarının dışındaki hayatta bulmuşlardır. Ne var ki, bu yazarların çoğunlukla kendi ulusal edebiyatlarından yararlandıkları da bir gerçektir. Toplumcu yazar için geleneksel burjuva gerçekçiliğinin yararlı bir destek olduğundan kimsenin bir kuşkusu olamaz:

Tamam... İnkılap halktan uzakta yapıldı. Bir de baktık inkılapçılar padişaha damat olmuşlar. Hangi padişaha? Genel merkezde “Beyaz Öküz” diye alay edilen konyak tutkunu biçare bir bunağa... Enver Paşa'yı, Talât Paşa'yı, Cemal Paşa'yı, bu zavallı “Beyaz Öküz”ün oturduğu tahta yaklaşıp saçak öperken gözünüzün önüne getirin. “Hilâfet lâzım! Çünkü Müslümanlık ve Müslümanlar... Türklük lâzım... Çünkü Türkler imparatorlukta biricik sağlam dayanak... Garplılık lâzım çünkü çağın hakından başka türlü gelinemez.” denildi. Yarın Anadolu harbinden sonra Mustafa Kemal de bunu yaparsa hangi haklı sebeple yaparsa yapsın büyük bir cinayet işlemiş olur. Gene hiçbir şey değişmez. Bunu İhsan'la konuştuk. “Merak etme, dedi, bu sefer iş başka! Hürriyeti “Hareket Ordusu” getirmişti. Yani padişah ordusunun bir parçası... Şimdi Anadolu'da ordu yok... Millet, yani başıbozuklar çarpışıyor. İleride ordu kurulursa bu, padişah ordusunun bir parçası değil, milletin kendi ordusu olacak...” (Tahir, 2008: 189).

Eleştirel gerçekçilik, birtakım sorunları beraberinde getirmiştir, her şeyden önce, eleştirel gerçekçiliğin göz önünde tutması gereken bir önkoşul vardır: Toplumcu perspektifin hemen reddedilmemesi. Bu koşul, elbette toplumcu bir toplumda daha da gereklidir. Fakat burada diyalektik bir çelişki ile karşı karşıyayız. Toplumculuğun perspektifi değiştikçe, yani bu perspektif somut gerçekliğe dönüştükçe, bunun sonucu ya gittikçe artan bir yaklaşma, ya da bunun tersi, büyük bir yabancılaşma olacaktır. Bir duraklama ise pek sık rastlanmayan bir durumdur. Modern dönemde, tutarlı bir şekilde olmasa bile, sık sık gördüğümüz denge, postmodern çağda yerini çok daha şiddetli bir kararsızlığa bırakır:

Bu sefer, bir başka çeşit yalnızlık başlamıştı. Beynindeki şaşkın uğultu biraz dağılınca kendisini karyolaya uzanmış, dehşetli yorgun, daha korkuncu dehşetli kabahatli buldu. "Ahmet gitti..." Bu haberi dışarıda almış olsaydı kim bilir ne kadar üzülmüdü. Oysa şimdiki duygularıyla acımanın hiçbir ilişkisi yoktu. Bu, ölüm acısının bir ucu, sevilen, sayılan birisine bağlı değildi. Yavaş yavaş insanların acayip kaderlerini düşündü. Bazen birkaç hafta, birkaç gün fazla yaşamak işleri nasıl da alt üst ediyor. Ahmet geçen hafta kalp durmasından ölmüş olsaydı vatansever bir arkadaş olarak gömülecekti. Şimdi hiç değil kendisi için sorgu yargıcının odasında gördüğü o insan sefaleti, ölüncüye kadar o iğrenç haliyle yaşayacak..." (Tahir, 2008: 352).

Yeni konuların karmaşıklığı oldukça değişik yeni biçimleri gerektirmiştir. Her eleştirinin bir çözüm yolunu da birlikte getirmesini ya da yalnız toplumcu ilkelere dayanmasını beklemek bağnazlık olur. Böyle bir tutum, eleştirel gerçekçiliğin postmodern toplumdaki ufkunu büyük ölçüde daraltmak anlamına gelecektir. Eleştirel gerçekçilik, yeni toplumda toplumcu olmayanların tepkilerini betimleyebilmesi, bu toplumun değişim gücünü ve bu değişimin doğal bir sonucu olan karmaşıklığı yansıtabilmesi bakımından önemlidir:

İhsan, "Pek önemli bir fark." Diyor. "Bu seferki harekete millet kendi damgasını ister istemez vuracak... Hem de öylesine kuvvetle vuracak ki bu isteklere göz yummak, kimsenin haddi olmayacak... Zaten ters bir gayret, işi ancak yavaşlatır fakat ortadan kaldırmaz. Fransa'da Napolyon, cumhuriyete karşı kahpelik etti de Fransız inkılabı ne kaybetti? Milletin tarihinde saniye hükmünde olmayan birkaç on sene... İşte hepsi bu kadar..." (Tahir, 2008: 189).

Eleştirel gerçekçilik böylece günümüzün edebiyatına önemli bir katkıda bulunabilir ve gelişmekte olan toplumla olumlu bir işbirliği kurabilir. Eleştirel gerçekçilik ise, biraz da tek yanlı olarak, daha çok ulusal nitelik üzerinde durma eğiliminde olduğuna göre, toplumcu gerçekçiliğin daha az tek yanlı olmayan yaklaşımına hem yeni bir anlayış kazandırabilir hem de bu aksaklığı düzeltmiş olur. Bir de ayrıca, yazarın öznel yaşantısı sorunu vardır. Bir yazarın öznel gelişmesinde hiçbir zaman bir duraklama olamaz; duraklamak demek, özellikle bir bunalım döneminde, gerilemek demektir. Ayrıca, olumsuz bir tepkinin yazarla çağdaş gerçeklik arasındaki bağları da koparacağını bilinmelidir. Böyle bir tutum onun -şimdiki zamana değil de sadece geçmişe bağlı olan- perspektifini bir soyutlamaya indirgeyebilir, eldeki insanî ve toplumsal malzemeye bir düzen vermesini önleyebilir. Aradaki uçurum ne kadar derinse nesnel gerçeklikle onun gördüğü dünya arasındaki bağlar da o ölçüde zayıflayacak ve sonunda en iyi bilmesi gerekli olan bir şeye karşı yabancılaşacaktır.

Sözgelimi, geçiş dönemlerinde bunlar oldukça önemli bir inceleme konusu meydana getirirler: üst sınıf yazarı yazarla toplumcu gerçeklik arasındaki ilişki. Gerek burjuva, gerekse toplumcu edebiyatın otobiyografik anlatılara karşı bir yakınlık duyması bir rastlantı değildir. Her iki toplum tipi de, daha önceki toplumlardan değişik olarak sürekli ve devingen bir değişim içindedir. Bu toplumlarda yetişmekte olan bir insan gerçekleri kendi başına öğrenmek ve o düzen içinde kendine bir yer bulmak zorundadır. Toplumcu düzende ise bu değişkenlik daha da belirgindir çünkü bu düzen, birçok sınıfı bir araya getirir. Birey, toplumda kendine bir yer bulma konusunda daha farklı bir özgürlüğe kavuşacaktır. Geçiş döneminde eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki sınır kesinlikle çizilemez. Kuramsal bakımdan birbirinden ayırt edilebilen bu iki üslup aynı eserde bile kolayca yan yana gelebilir. Bu gelişme modern toplumun gelişmesiyle atbaşı gidecektir. Yeni toplum, işin başında sınırlı alanlarda kamulaştırma eylemine girişecektir; bu alanlarda bile, halk bu yeni gelişmelere kendini hemen uyduramayacaktır:

Umudu da satıyorlar, namussuzlar, umutsuzluğu da... Bunları asmak yetmez. Bunları ne yapalım bilmem ki?..

Boğuşma, kendi keskin yargılarını ne kadar kolaylıkla kabul ettiriyordu. Sahici kin, öldürmekle bile haşifletilemeyen hem yaratıcı hem bitirici, müthiş bir duyguydu. Kâmil Bey, bunu böyle yüzde yüz anlayıp böyle kudretle duyabildiği için sevindi.

Goncourt Kardeşler “Marie Antoinette” isimli bir kitap yazmışlar. O kitapta Fransızların “Avusturyalı karı” diye nefret ettikleri, sevinçle giyotine gönderdikleri “bedbaht kraliçe”, “kederli anne” o kadar güzel savunulmuştu ki okuduktan sonra Kâmil Bey, başı kesilen kadına acımış, Fransız milletini ayıplamıştı.

Şimdi Goncourt Efendilerin fena halde hata ettiklerini anlıyordu. “Bütün bir millet, hele olayların içindeyken hiç toptan yanılır mı?” (Tahir, 2008: 354).

Eleştirel gerçekçi yazar, geleneğe uyararak, çökmekte olan eski düzenle kurulmakta olan yeni düzen arasındaki çelişmeleri çözümler. Fakat bunları yalnız dış dünyanın çelişmeleri olarak değil, kendi iç çelişmeleri olarak görür ancak kendisi, gene geleneğe uyararak, bu çelişmelerin bir uzlaşmayla sonuçlanmasını hazırlayan güçlerden çok, doğrudan doğruya çelişmeler üzerinde durma eğilimini gösterir. Bu çelişmelerin ne olduklarının aydınlatılması (toplumcu gerçekçiliğin çoğu zaman yeterince üzerinde durmadığı bir nokta) ve bunlara verilen önem, bu iki gerçekçilik anlayışı arasındaki bağlaşımayı güçlendirir:

Sözümü bitireyim de... Fedakârlık etmenin de bir yararı olmalıdır. Birtakım serüven meraklıları tarafından memleket korkunç bir “açmaz” a düşürüldü. Bu açmazı, kelimeye şiddetle basıyordu: Birkaç kişinin boş yere kendilerini feda etmeleriyle yarıp geçemeyiz! Ayaktakımı basittir, cahildir. Kısa görür. Sözelimi: Gün geçmiyor ki işgal ordusuna karşı suikastler tertiplenmesin... Bir külhanbeyiyle bir sustalı çakı düşünün, bir de bütün teknik imkânlarıyla büyük devletlerin muzaffer ordularını gözünüzün önüne getirin (Tahir, 2008: 362).

Eleştirel ve toplumcu gerçekçilik aynı malzemeyi kullanmakla birlikte, toplumsal gerçekliğin incelenmesinde değişik yöntemlerden yararlanırlar. Ne kadar derinlere inerlerse, toplumsal gerçeklikle kurulması düşünülen toplum o kadar birbirine yaklaşıyor, eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki bağlar da o kadar güçlenecektir. Bu arada, eleştirel gerçekçiliğin olumsuz perspektifi yavaş yavaş olumlu, toplumcu bir perspektife dönüşecektir:

Kâmil Bey, omuzlarına basıp kemiklerini çatırdatabilecek kadar ağır bir sevinç duydu. Demek ki, büyük devletlerin Anadolu’dan bir bakıma korktukları doğrudur. “Öyleyse bu iş, yüzde yüz kazanılacak... Hay Allah senden razı olsun, Mustafa Kemal Paşa!” (Tahir, 2008: 365).

Eleştirel gerçekçi yazarın kavrayamayacağı bir toplum ortaya çıktıkça eleştirel gerçekçiliğin ufku da daralacaktır. Eleştirel gerçekçi yazar, gittikçe toplumcu gerçekçiliğe yaklaşan perspektifler kullanmak zorunda kalacaktır. Bu da zamanla eleştirel gerçekçiliğin kuruyup gitmesine yol açacaktır. “Kuruyup gitmek” deyimini burada tam anlamıyla kullanabiliriz. Toplum, sonunda, yalnız toplumcu gerçekçiliğin gerektiği gibi betimleyebileceği bir durum yaratacaktır. Edebiyat, modernizm ve postmodernizm süreci arasında ortaya çıkan sorunları araştırmak, birtakım geleneksel sorunların nasıl yok olduğunu, öbürlerinin de değiştiğini göstermek gibi çok önemli bir işi yüklenir. Böylece, son derece verimli olabilecek, yerinde bir tarihsel iyimserlikle “mutlu son” a yol açan şematik iyimserlik arasındaki ayrıma gelmiş oluruz.

Tarihsel iyimserlik burada basit bir şematik iyimserliğe indirgenmektedir. Bu da okurun üzerinde, tıpkı “mutlu son” un bıraktığı gibi, tatsız bir izlenim bırakmaktadır. Şematizm, toplumsal yaşayışta ağır bastığı sürece, ayrıntıları üzerinde durularak eleştirilemez.

Bir yazar, herhangi bir eylemci gibi, kendini günün siyasal sorunlarına hazır çözüm yolları bulmakla yükümlü gördüğü zaman, eserleri bundan zarar görecektir. Yani, Balzac’ın ve Tolstoy’un yaptığı gibi, somut insan çatışmalarını genellemesine yansıtıp çağının başlıca önemli sorunlarına ışık tutamayacaktır (Lukacs, 2000: 139). Çünkü böylesi çatışmaların karmaşıklığı soyut ilkeyle somut olgu arasında dolaysız bağlar kurulmasına elvermez. Yazar sorununu kuramsal olarak çözümler, sonra da bunu açıklayacak uygun kişiler çizer:

Biz böyle buhranlı zamanlarda olayların gelişmesini sabırla beklemeliyiz. Zaten soylu inşalarla basit insanlar arasındaki kuvvet farkı; birincilerin sabredebilmelerine karşılık, ötekilerin sonunu

hesaplamadan kendilerini mahvetmelerindedir. Biz, bu milletin idareci kadrosuyuz. Kendimizi dilediğimiz gibi harcamaya hakkımız yoktur. Sonra. Allah saklasın, millet başsız kalır (Tahir, 2008: 367).

Sonuç, estetik bakımdan, hiç de parlak değildir. Böyle bir yazarın eserleri önceden var olan kuramsal bir temel üzerine yamanmış sözde sanatsal üstyapılardır. Bu eserler, gerçekçi sanat düzeyine erişemezler. Böyle tasarlanmış eserlerdeki açıklayıcı kişilerin çoğu gereksiz, olayların akışında önemli rolü olmayan, sadece kuramsal görüşün bir parçasını meydana getiren varlıklardır. Söz konusu olan başarısızlığın nedeni yeteneksizlik ya da özensizlik değil, yanlış tasarlanmış sanat ilkeleridir.

Öte yandan bilimde ve politikada, tipik olanla olmayanın kesinlikle birbirine karşıt olmasına karşılık, edebiyatta şu ya da bu şekilde tipik olmayan sahici bir karakter yoktur. Doğada sadece bireysel özellik olan bir şey, bunun edebî biçimde yansıtılışında tipik bir nitelik kazanabilir. Edebiyatta ayrıntıların önem sırasına göre düzeni, gerçekliği doğal bilimlerden değişik fakat en az onlar kadar eksiksiz olarak yansıtır:

İşte şairin ürpererek dinmesini istediği şey! Bir arkadaş anlattı. Keşfe çıkmışlar. Pusuya düşürülmüşler: “Bir yaylum ateş açıldı.” demişti, kendimi yere attım. Kendimi yere atarken sağ tarafım katı bir şeye çarptı. Bu çarpma, ateş edildiği andan önce mi oldu, ateş anında mı, yoksa “Kendimi yere attığım sırada, yere düşerken mi? Bunu hemen kestiremedim. Tabancama davrandım. Eyvah! Tabancam, kılıfı ile beraber kaybolmuş. Çalındım birkaç kere... Daha doğrusu birkaç kere tabancamı, belimde araştırdığımı zannettim. Meğer kurşunlar, sağ kolumun pazısı hizasında, kemikleri kül ufak etmişler. Bayılmışım.” Kolu, omuz başından kesilmiş bu teğmen arkadaşla bir gezgin hastanede, tamam yedi hafta yatak komşuluğu yaptık. Ben de karnımdan yaralıyım. O anlattı. Kesilmiş kolumun tarafında, uçsuz bucaksız bir boşluk, daha garibi, derin bir sessizlik duyuyormuş sürekli... Kırk kişilik bando çalsa bu sessizlik gene de heybetinden zerre kaybetmez, öylece dururmuş (Tahir, 2008: 445-446).

Sanatta siyasal kavramların dogmacı ve mekanik bir şekilde uygulanması bu yüzden çok sınırlayıcıdır. Hele bu dogmacılık, öznel yaklaşımı ile gerçekliği bozar ve sanatçıyı kendi keyfi tipolojisini benimsemek zorunda bırakırsa. Böyle bir tipolojinin kullanılması toplumcu doğalcılığın katılığını ve cansızlığını yeterince açıklamaktadır. Bunun nedeni apaçık ortadadır: ekonomik öznelcilik, öznel olarak istenenle nesnel gerçekliği birbirine karıştırır. Böylece, daha önce de gördüğümüz gibi, perspektifi gündelik yaşayışın gerekleri düzeyine indirger. Bu da hayatı şiirsizleştirmiş olur. Çünkü hayatın şiiri, hayatın bütünlüğünde ve kendi kendine yeterliliğindedir. Bu “şiirsel” nitelik her türlü insan gelişmesinde, insanın kişisel yazgısında, büyüme ve değişimde vardır.

SONUÇ

Edebiyatın somut bir dünyası vardır. Böylesine çelişik bir perspektif edebiyatın işine yaramaz. Aslında, bu perspektifin iki ayrı parçası da çoğu zaman, ayrı ayrı kullanılmıştır ki bu da söz konusu eserlerin bütünlüğünü bozduğu için o eserlerin zararına olmuştur

Şunu da söylemek gerekir ki gerek toplumcu edebiyat gerekse toplumcu eleştiri kanadında, toplumcu gerçekçi edebiyatın birçok örneğindeki eksikleri görüp dünkü ve bugünkü eleştirel gerçekçilerin ustalıklarına dikkati çeken kimseler her zaman olmuştur. Fakat bu akılcı bir anlayıştan çok, sezgiye dayanan bir sonuçtur. Bu ustalığın yüzeydeki nedenleri görülmüş fakat gerçek nedenleri araştırılmamıştır. “*Esir Şehrin İnsanları*”nda olduğu gibi çoğu zaman teknik bir ustalığa ve inceliğe hayran olmaktan öteye gidilmemiştir. Oysa göstermeye çalıştığımız gibi, büyük gerçekçi yazarların bu ustalıklarının nedenleri teknik ustalaktan çok daha derinde yatmaktadır.

Bir yazarın büyüklüğü gerçeklik yaşantısının derinliğine ve zenginliğine bağlıdır. Geçmişteki ve günümüzdeki eleştirel gerçekçi ustaları inceleyecekler, dikkatlerini bu ustaların yaşantılarının derinliği üzerinde toplamak zorundadırlar; bundan alınacak ders ise Kemal Tahir’in yaptığı gibi gerçekliği çok daha ayrıntılı ve çok daha köklü bir şekilde anlamak olacaktır. Yazar, ancak bunu

yaptıktan sonra, kendi yeteneğini geliştirecek, kendi belirli özüne uygun belirli bir sanat biçimi arayacak duruma gelebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akerson, Fatma Erkman (2010), Edebiyat ve Kuramlar, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Hüsamettin (2002), Hermeneutik ve Hümaniter ve Disiplinler: Gadamer-Habermas, Gadamer-Ricoeur, Gadamer-Derrida Tartışması, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Çomak, A. Nebahat; İnceoğlu, G. Yasemin (2009), Metin Çözümlemeleri, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Deleuze, Gilles (1995), Kant'ın Eleştirel Felsefesi Yetiler Öğretisi, Çev. Taylan Altuğ, Payel Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, Terry (2011), İdeoloji, Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, Terry (2010), Estetiğin İdeoloji, Çev. Bülent Gözkan, Hakkı Hünler, Türker Armaner, Nur Ateş, Ayfer Dost, Engin Kılıç, Ela Akman, Neşe Nur Domaniç, Ayhan Çitil, Banu Kıroğlu, Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- Freud, Sigmund (1999), Sanat ve Edebiyat, Çev. Dr. Emre Kapkın-Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul.
- Gadamer, Hans-George (2009), Hakikat ve Yöntem (I. Cilt), Çev. Hüsamettin Arslan/İsmail Yavuzcan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Johnson, Paul (2008), Entelektüeller, Çev. Ayşe Polat, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Kayalı, Kurtuluş (Edit.), (2010), Bir Kemal Tahir Kitabı: Türkiye'nin Ruhunu Aramak, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Kula, Onur Bilge (2008), Marx, Benjamin, Adorno: Sanat ve Edebiyat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Lukacs, Gyorgy (2011), Avrupa Edebiyatı ve Varoluşçuluk, Çev. Vural Yıldırım, Epos Yayınları, Ankara.
- Lukacs, Gyorgy (2014), Tarih ve Sınıf Bilinci, Çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, İstanbul.
- Lukacs, Gyorgy (2000), Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı, Çev. Cevat Çapan, Payel Yayınları, İstanbul.
- Lukacs, Gyorgy (1999), Estetik I, Çev. Ahmet Cemal, Payel Yayınları, İstanbul.
- Lukacs, Gyorgy (1992), Estetik II, Çev. Ahmet Cemal, Payel Yayınları, İstanbul.
- Lukacs, Gyorgy (2001), Estetik III, Çev. Ahmet Cemal, Payel Yayınları, İstanbul.
- Lyotard, Jean François(2013), Postmodern Durum, Bilgesu Yayıncılık, İstanbul.
- Moretti, Franco(2005), Modern Epik: Goethe'den Garcia Marquez'e Dünya Sistemi, Çev. Nurçin İleri- Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Mutluay, Rauf(1973), Elli Yıllık Türk Edebiyatı, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Ricoeur, Paul (2009), Zaman ve Anlatı: 2.Tarih ve Anlatı, Çev. Mehmet Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Soykan, Ömer Naci (1998), Bilgi ve Betimleme Pozitivizm ve Ernst Mach Üstüne, Küyerel Yayınları, İstanbul.
- Strauss, Claude-Lévi (2010), Irk, Tarih ve Kültür, Çev. Haldun Bayrı, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu, Işık Ergüden, Metis Yayınları, İstanbul.

Tahir, Kemal (2008), *Esir Şehrin İnsanları, İthaki Yayınları, İstanbul.*

Todorov, Tzveton (2011), *Eleştirinin Eleştirisi, Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.*

Zimmerman, Michael E. (2011), *Heidegger Moderniteyle Hesaplaşma Teknoloji, Politika, Sanat, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul*